

Rolnictwo europejskie między wojennym kryzysem a zieloną transformacją

Melchior Szczepanik

Rosnące koszty środków produkcji stanowią poważny problem dla rolników w UE. Choć w bieżącym roku wzrost cen płodów rolnych i pomoc państwowa uchroniły ich przed drastycznym spadkiem dochodów, w dłuższej perspektywie związane z wojną wysokie ceny nawozów, paliw i energii elektrycznej zagrażają rentowności i utrudniają planowanie. Tegoroczna susza pokazała natomiast, jak destrukcyjne dla rolnictwa są zmiany klimatu. Dla większości państw członkowskich priorytetem jest wsparcie finansowe rolników i utrzymanie poziomu produkcji w UE. W imię tych celów są gotowe opóźnić wdrażanie zielonej transformacji rolnictwa.

Sytuacja na rynku. Rosyjska agresja na Ukrainę spotęgowała trend wzrostu cen surowców energetycznych w UE, związany z przywracaniem aktywności gospodarczej po szczycie pandemicznych ograniczeń w 2020 r. Choć ceny zaczęły spadać (ropy naftowej od czerwca, gazu od sierpnia), nadal pozostają na znacznie wyższym poziomie niż w pierwszej połowie 2021 r., szczególnie w przypadku gazu. Sytuacja na rynku surowców przełożyła się na ceny środków produkcji rolnej. Wiosną i latem br. paliwo i energia elektryczna w UE były droższe o ok. 30–50% (rok do roku). Trudności wystąpiły także na rynku nawozów mineralnych. W związku ze wzrostem cen gazu – podstawowego surowca w procesie wytwarzania nawozów azotowych – część europejskich firm zawiesiła lub ograniczyła produkcję. Jesienią 2021 r. średnia cena tych nawozów była o ok. 100% wyższa niż na początku tego roku, zaś w kwietniu 2022 r. – trzykrotnie. Cena nawozów potasowych, których większość trafiała do Unii z Rosji i Białorusi, wzrosła po agresji o 150%.

Dane dotyczące cen skupu płodów rolnych sugerują, że ich wzrost rekompensował większości rolników wyższe nakłady. W lipcu ceny zbóż były wyższe o 30–70%, mleka – o 44%, drobiu – o 30% (w ujęciu rok do roku). W Polsce według GUS cena koszyka produktów rolnych (zboża, mleko, mięso) we wrześniu była wyższa o 58%. Kolejny rok wysokich cen środków produkcji stworzył jednak większe zagrożenie dla rentowności. Dla

rolników, którzy wyczerpali zapasy nawozów nabytych przed podwyżkami, ich obecne ceny będą poważniejszym problemem, podobnie jak ewentualna zmiana taryf za energię elektryczną. Decyzja o zmniejszeniu ilości nabywanych nawozów może pociągnąć za sobą ograniczenie zasiewów.

Wzrost cen paliw i energii uderzył również w winnych uczestników łańcucha wartości produktów rolno-spożywczych (np. transport i przetwórstwo), a ostatecznie także w konsumentów. Inflacja w tym segmencie rynku jest szczególnie wysoka w państwach bałtyckich i w Europie Środkowej (patrz wykres).

Latem br. znaczną część UE dotknęła susza, która spowodowała spadek plonów i zbiorów. W komunikacie ośrodka badawczego przy Komisji Europejskiej (Joint Research Centre) z 22 sierpnia sytuację na 47% obszaru Europy określono jako stan ostrzegawczy (brak wilgoci w glebie – średni stopień spośród trzech opisujących stan suszy rolniczej), natomiast na 17% – stan alarmowy (tj. stopień najwyższy, gdy widoczne są negatywne konsekwencje dla wegetacji). Szczególnie ucierpiały uprawy ryżu, kukurydzy, oliwek, słonecznika i soi (patrz tabela). W przypadku dwóch ostatnich unijna produkcja spadła mimo zwiększenia areалу upraw prawie o 1/5.

Wyzwaniem dla UE była także blokada ukraińskiego eksportu płodów rolnych spowodowana rosyjską agresją. Ukraina jest

BIULETYN PISM

dużym producentem zbóż i roślin oleistych, a perspektywa odciążenia jej od światowych rynków wywołała wzrost cen (pszenicy o 1/3, a kukurydzy o 20% w stosunku do poziomu sprzed agresji). W związku w tym pojawiły się obawy o dostępność żywności w państwach rozwijających się, zależnych od importu zbóż, m.in. w Afryce i na Bliskim Wschodzie, oraz o ich stabilność polityczną.

Działania UE. [Kilka tygodni po rosyjskiej agresji Unia zwiększyła pomoc finansową](#) dla rolników oraz złagodziła wymagania środowiskowe w nadziei na zwiększenie produkcji. W lipcu Rada UE, na wniosek Komisji, zdecydowała – mimo krytyki organizacji promujących ochronę środowiska – że również w przyszłym roku rolnicy będą mogli obsiewać tereny, które w celu ochrony bioróżnorodności i poprawy jakości gleby zostały przeznaczone do odłogowania. Chociaż Komisja przekonuje, że największym zagrożeniem dla rolnictwa pozostają zmiany klimatu, i potwierdza plany zielonej transformacji sformułowane [w strategii „Od pola do stołu” z 2020 r.](#), jej propozycje trafiają na coraz mocniejszy opór. Projekt rozporządzenia przewidującego ograniczenie ilości wykorzystywanych chemicznych środków ochrony roślin (w skali UE o 50% do 2030 r.) spotkał się z silną krytyką większości państw członkowskich. Jego przeciwnicy wskazują, że KE nie przedstawiła oceny wpływu rezygnacji z pestycydów na plony. Największe organizacje rolników przekonują, że w warunkach polityczno-gospodarczej niestabilności KE nie powinna proponować nowych zobowiązań klimatyczno-środowiskowych, ponieważ tworzyłyby one nadmierne trudności dla rolników. Proponują ostrożną modyfikację modelu intensywnego rolnictwa, m.in. poprzez wykorzystanie odmian roślin lepiej znoszących suszę, bardziej efektywne stosowanie nawozów i pestycydów dzięki nowoczesnym technologiom, a także ograniczanie zależności poprzez dywersyfikację dostaw surowców oraz zwiększanie własnej produkcji energii odnawialnej i nawozów.

Handel płodami rolnymi w cieniu wojny. W ramach inicjatywy określanej mianem korytarzy solidarności Unia podjęła działania, które miały ułatwić Ukrainie eksport płodów rolnych. Powstała platforma cyfrowa umożliwiająca importerom kontakt z ukraińskimi producentami, a towary są spławiane Dunajem do portów w Rumunii lub transportowane drogą lądową, przede wszystkim przez Polskę. W ten sposób od maja do października udało się sprowadzić do UE 12,5 mln ton produktów rolnych. W pierwszym półroczu ich wartość osiągnęła 4,4 mld euro, co stanowiło wzrost o 60% w porównaniu z tym samym okresem w roku ubiegłym.

Przepustowość nowych tras jest jednak ograniczona z powodu trudności logistycznych. Dla Ukrainy kluczowe znaczenie ma [odblokowanie portów nad Morzem Czarnym](#), podstawowego szlaku transportowego przed agresją. Na mocy porozumienia rosyjsko-ukraińsko-tureckiego od sierpnia do października Ukraina mogła wyeksportować tą drogą 9,5 mln ton płodów rolnych. Sformułowana przez Rosję krytyka porozumienia stawia jednak jego przyszłość pod znakiem zapytania. Odzwierciedleniem tego faktu są ceny zbóż, które choć spadły

w stosunku do szczytowego poziomu z kwietnia i maja br., pozostają wyższe niż przed agresją. Odbiorcy ukraińskiego zboża (np. Egipt, Maroko, Pakistan, Albania i Nigeria), poszukując nowych źródeł dostaw, szczególnie w pierwszych miesiącach wojny, zwrócili się m.in. do unijnych producentów. Wolumen pszenicy eksportowanej z UE w okresie marzec–sierpień wzrósł o 25% (rok do roku). W pierwszej połowie br. wartość sprzedanych zbóż zwiększyła się o 46%.

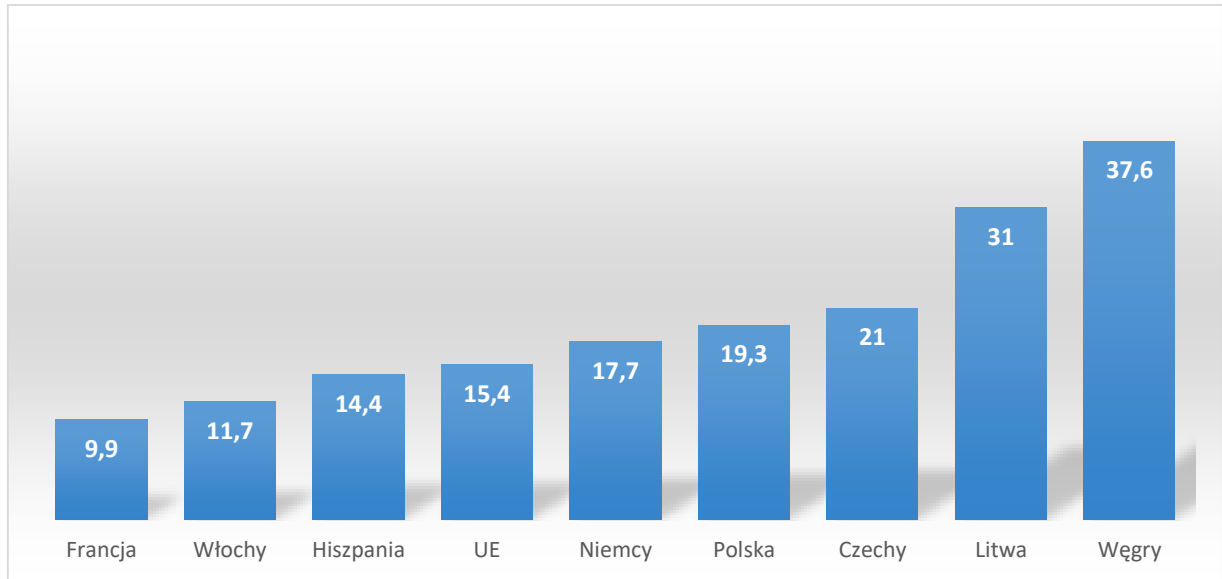
Perspektywy. Wojna nie sprzyja trwałemu spadkowi cen surowców energetycznych. Niepewność dotycząca ukraińskiego eksportu produktów rolnych utrudni z kolei stabilizację światowego rynku zbóż. Te okoliczności będą sprzyjać wewnątrzunijnym napięciom wokół sposobów godzenia celów krótko- (utrzymanie poziomu produkcji i ochrona dochodów rolników) i długoterminowych (łagodzenie negatywnego wpływu rolnictwa na klimat i środowisko). Mimo że naukowcy zapowiadają coraz częstsze ekstremalne zjawiska pogodowe, większość państw jest gotowa opóźnić działania mające na celu ochronę bioróżnorodności czy ograniczenie emisji gazów cieplarnianych generowanych przez rolnictwo.

W pewnych aspektach bieżąca sytuacja kryzysowa może jednak sprzyjać zielonej transformacji polskiego i unijnego rolnictwa oraz – szerzej – systemu żywnościowego. Wysokie ceny nawozów stanowią impuls do większego zainteresowania stanem gleby i technikami optymalizacji nawożenia. Konsumenci mają z kolei silniejszą zachętę, by ograniczać marnotrawienie żywności. Badanie przeprowadzone w UE w 2020 r. pokazuje, że w gospodarstwach domowych zmarnowano 70 kg żywności na osobę, więcej niż we wszystkich innych badanych sektorach (produkcja, handel, restauracje). Gdy drożeją produkty „energochłonne”, takie jak mięso czy warzywa hodowane w szklarniach, konsumenci mogą ponadto poszukiwać alternatyw w postaci lokalnych, sezonowych produktów. Obok wsparcia finansowego dla rolników potrzebne są jednak lepiej nakierowane działania w ramach wdrażania wspólnej polityki rolnej przez państwa członkowskie – wsparcie eksperckie w zakresie zwiększania efektywności nawozów i wykorzystania alternatywnych metod nawożenia, a także podwyższenie gratyfikacji za praktyki przyjazne środowisku.

BIULETYN PISM

Wykres

Stopa inflacji żywności w wybranych państwach członkowskich we wrześniu 2022 r. (%)

Źródło: Trading Economics

Tabela

Plony i zbiory wybranych zbóż i roślin oleistych w UE w 2022 r. w relacji do średniej z ostatnich pięciu lat

Produkt	Plony*	Zbiory	Areał upraw
Ryż	-21%	Brak danych	Brak danych
Pszenica	-0,8%	+1,9%	+1,8%
Kukurydza	-23%	-20,2%	+2,9%
Jęczmień	+2,4%	-1,2%	-5,7%
Żyto	+9%	-3,9%	-10,1%
Słonecznik	-18%	-1,6%	+18,7%
Soja	-19%	-4,2%	+18%
Rzepak	+5,4%	+13%	+6%

Źródło: Komisja Europejska